

PETER HÜNERMANN

EXCOMMUNICATIO – COMMUNICATIO

KÍSÉRLET AZ EGYHÁZI VÁLSÁG RÉTEGEINEK FELTÁRÁSÁRA

F o r r á s : „Herder Korrespondenz” (Hermann-Herder-Str. 4, D–79104 Freiburg), 63. évf., 2009/3. sz., 119–125. l. Teljes, szöveghű fordítás.

A s z e r z ő neves német katolikus teológus. 1929-ben született Berlinben, 1997-ben történt emeritálásáig a dogmatika professzora volt a Tübingeni Egyetem Katolikus Teológiai Karán (vö. „Mérleg”, 1991/3. sz., 272. l.). Újabb jelentős publikációja szerkesztőként, Bernd Jochen Hilberathal közösen: „Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil”, öt kötetben (Herder teológiai kommentár a II. Vatikáni Zsinathoz, Freiburg, Herder, 2004–2005).

Az elmúlt időszakban a világsajtó rendkívüli érdeklődéssel taglalta a *Marcel Lefebvre* érsek által alapított Piusz Testvériséghez tartozó négy püspök kiközösítése feloldásának körülményeit. Számos, az eljárásra, illetve az érintett személyekre vonatkozó, részletekben menő, a Vatikánt lejárató bíráló is napvilágot látott. A püspökök és a püspöki konferenciák állásfoglalásai, a keresztények felháborodása, a zsidóságnak a holokauszt-tagadó püspök feloldozására adott reakciói szemléletesen érzékeltetik a krízis valódi horderejét. A kiengesztelődés pápai gesztusa által kiváltott öröm meglehetősen ambivalenssé lett. A számtalan indulatos reakció ismeretében elengedhetetlenné vált a helyzet higgadt, alapos, részletekben menő feltárása.

Amennyiben egy felszentelt katolikus püspök a pápa jóváhagyása nélkül szentel püspököt, szentelő és szentelt egyaránt kiközösítéssel sújtandó. A kiközösítés a kiközösítettet eltiltja a szentmisén és az egyéb liturgiákon való szolgálattól, a szentségek kiszolgáltatásától és vételétől, valamint mindenfajta egyházi hivatal betöltésétől, illetve minden ilyenfajta szolgálattól, és feladattól. Az eltiltás teológiai alapja az egyház alkotmányos egysége, mint az egyház valamennyi néphez való egyidejű küldetése tükrében megvalósuló hitbéli egységének mélyebb kifejeződése. A kiközösítés feloldása feltételezi az érintett, érvényesen, mégis illegitim módon felszentelt püspök előzetes megbánását. Az előírások szerint (vö. *Egyházi Törvénykönyv*, 1371. k.; 1358. k.; 1347. k.; 1341. k.) a feloldás során ez a bűnbánati aktus az első lépés. A megfelelő feltételek teljesülése esetén második lépésként következhet az exkommunikáció visszavonása. Az érintettnek az egyházban betöltött új helyzete az ezt követő tárgyalások során kerül meghatározásra. A kiközösítés visszavonása tehát azt jelenti, hogy a bűnbánatot tanúsító, érintett személyt ismételten tárgyalópartnernek tekintik. Az érintett azonban, noha alapjában véve ismét felvételre az egyház közösségébe, csak a tárgyalások lezárása után élhet jogaival.

A konfliktus gyökerei

Mint a – korábban a kiközösítő dekrétumot is előkészítő – püspöki kongregáció határozatából kitűnik, *Bernard Fellay* 2008. december 15-én levelet intézett *Dario Castrillón Hoyos* bíborshoz, az *Ecclesia Dei* nevű (a Lefebvre-csoport ügyeiben illetékes) pápai bizottság elnökéhez, amelyben három másik, 1988. június 30-án felszentelt püspöktársa nevében is kérte az 1988. június 30-án kimondott kiközösítés visszavonását. A dekrétum szó szerint idézi a levél következő részletét: „Mindenkor szilárd törekvésünk, hogy hűek maradjunk a katolikus hithez és hogy minden erőnkkel Urunk, Jézus Krisztus egyháza, a római katolikus egyház szolgálatába állítsuk. Az egyház tanítását gyermeki lelkeséggel fogadjuk. Szent Péter primátusát és valamennyi előjogát elismerjük, ezért a jelen helyzetet rendkívül sajnálatosnak tartjuk.”

A dekrétum szerint a pápa úgy döntött, hogy a szóban forgó levél – valamint további előkészítő konzultációk – hatására feloldja a püspököket a kiközösítés büntetése alól, hogy mielőbb sor kerülhessen „az eredeti probléma tökéletes, megnyugtató megoldására”, és hangot ad abbeli reményének, hogy a további tárgyalások során „tökéletes közösség jön létre” az egyház és az érintettek között. A dokumentum kiadására 2009. január 21-én került sor.

A fenti konfliktus alapját képező belső ellentétek 1970-ben körvonalazódtak. A II. Vatikáni Zsinat határozottan nyitott a vallásszabadság, az ökumené, a vallások közti párbeszéd, a pápa és a püspökök a kollegialitás elvén alapuló kapcsolata irányába, és számos egyéb, olyan jelentős felvetést is reflektorfénybe helyezett, mint a hívők egyetemes papságának kérdése. A zsinat során mindvégig a konzervatív vonalat képviselő Lefebvre érsek a II. Vatikáni Zsinat lezárásakor elfogadta az alapvető dokumentumokat, 1970 után azonban – több tradicionalistával egyetemben – eretneknek nyilvánította és elutasította az ökumenére, a vallások közti párbeszédre, a lelkiismereti és vallásszabadságra vonatkozó zsinati tanítást.

Bár *VI. Pál* pápa több sikertelen tárgyalást követően, 1976-ban felmentette hivatalából az érseket, Róma továbbra is elnéző gondoskodással figyelte működését. 1984-ben a Rítuskongregáció körülhatárolt feltételek között engedélyezte, hogy a Piusz Testvériség a tridentin rítus szerint végezze a miseliturgiát, a Testvériség és az érsek integrációját célzó erőfeszítésük azonban sikertelennek bizonyult.

Mindennek ellenére a továbbiakban is számos kísérlet történt az egység létrehozására. *Ratzinger* bíboros és az érsek hosszas tárgyalásait követően, 1988-ban egy, a megegyezésükről szóló dokumentum aláírására is sor került, Lefebvre azonban másnap elállt a megállapodástól, majd 1988. június 30-án a svájci Ecône-ban (Wallis) püspökké szentelte az irányítása alatt álló Szent X. Piusz Testvériség négy tagját. A szakadás véglegessé vált. A püspöki kongregáció dekrétuma kiközösítéssel sújtotta az érseket és négy új püspökét.

II. János Pál pápa a kiközösítő határozattal párhuzamosan kiadott, *Ecclesia Dei afflictata* kezdetű motu proprio-jában a következőképp indokolta döntését: „E skizmatikus cselekedet az Apostoli Hagymány hiányos és ellenkező magyarázatában gyökerezik.” Apostoli levele további részében a pápa hangsúlyozta a hagyomány hűsége, „a Niceánum-

tól a II. Vatikánig” ívelő fejlődését szem előtt tartó követésének fontosságát. Tehát, mint a püspöki kongregáció dekrétuma leszögezte, az illegális püspökszentelés szakadást idézett elő. A szakadás kiváltó oka pedig a II. János Pál pápa motu proprio-jában világosan körvonalazott eretnokség volt. Mindkét aspektus rendkívül fontos.

Hasonlóképpen világosan kell látnunk, milyen szerepet játszik a konfliktusban a *liturgiareform*. A II. Vatikáni Zsinat a hagyomány eleven kibontakozása és megtisztulása jegyében fogant liturgiareformja az egyházban érvényes *Lex credendi – lex orandi* alapelveket juttatja érvényre. A hit szabálya az imádság szabálya. A Lefebvre-ügyben inkriminált pontokon a liturgikus szövegek mindenütt egyértelmű változást tartalmaznak. Lássunk két példát! A nagypénteki könyörgés egyik részlete, a protestánsokért szóló ima korábban, a tridenti rítus szerint így hangzott: „Imádkozzunk az eretnekekért és szakadárokkért is, hogy Urunk és Istenünk szabadítsa meg őket tévedéseiktől, és vezesse vissza őket a katolikus és apostoli Anyaszentegyházba.” A liturgia új szövege a következő: „Most imádkozzunk összes testvéreinkért, akik Krisztusban hisznek, hogy Urunk és Istenünk őket igaz tetteik útján az egyetlen egyházba gyűjtse össze, és őrizze.” Nem a stílus változott csupán, hanem a szemlélet is: a kiindulópont a közösnek tekintett hit, a kérés tárgya pedig a hit egysége, mint közös cél. Az imában ezt a tökéletes egységet kérjük ajándékkul Istentől.

Politikai és ideológiai problémamezők

A zsidókért mondott könyörgés a régi szövegváltozatban így hangzott: „Könyörögjünk a nem hívő zsidókért is, hogy Urunk, Istenünk távolítsa el a leplet szívükről, és ők is megismerjék a mi Urunkat, Jézus Krisztust.” Az intenció megjelölése után az ima így folytatódik: „Mindenható, örök Isten, ki a hűtlen zsidóktól sem tagadod meg irgalmasságodat, hallgasd meg könyörgéseinket, amelyeket e nép vakságának elhárításáért neked följajnlunk, hogy megismerve igazságodat világosságát (...), kibontakozzanak a sötétségből”.

A liturgia új szövege a következő: „A zsidókért is imádkozzunk, testvérek, hogy azok, akikhez előbb szólott Urunk Istenünk, őt egyre jobban szeressék, és állhatatosan őrizzék a szövetségi hűséget”

A liturgia reformja tehát, mint a fenti két példa is kiválóan szemlélteti, nem rítusbeli változás csupán, hanem fontos tartalmi hangsúlyeltolódásokat is tartalmaz.

A jelenlegi konfliktushelyzet politikai gyökerei szorosan összefonódnak a lelkiismereti szabadság, a vallásszabadság, a vallások közti párbeszéd és az ökumenével szemben támasztott teológiai érvekkel. Marcel Lefebvre és a Testvériség a hetvenes évek óta egyértelműen azonosult az *Action française* által fémjelzett hagyománnyal. A magát katolikusnak valló, ám döntően ateista vezetés alatt álló *Action française* megalakulása után elszánt harcot folytatott a köztársasági államforma ellen. 1926-ban Róma – a Bordeaux-i érsek javaslatára – elítélte a magát katolikusnak nevező, több papot is tagjai között számláló laikus szervezetet, amely 1939-ben, XII. Piusz pápává választását követően, alávetette magát az egyház előírásainak. A Franciaország német megszállása idején *Pétain* marsallal együttműködő csoportot az ország felszabadulása után, 1945-ben feloszlatták.

Lefebvre és a fenti szellemiség kapcsolata akkor rajzolódott ki világosan, amikor Lefebvre a francia tradicionalisták Pétain sírjához indított éves zarándoklata élére állt. Ezt követően Pétain számos korábbi híve és *Jean-Marie Le Pen* környezetének több tagja is kapcsolatba lépett a Testvériséggel. A Lefebvre-isták párizsi plébánosa, *Philippe Laguérie* részt vett a franciaországi zsidóság deportálásában fontos szerepet játszó, a Gestapóval illetve az SS-szel való együttműködése miatt elítélt, majd a börtönben elhunyt *Paul Touvier* ünnepélyes gyászszertartásán, és beszédében pozitívan méltatta az elhunytat. Laguérie, aki párizsi működése során már tapasztalatot szerzett a templomfoglalás terén, 2002-ben Bordeaux-ba került, ahol ugyancsak részt vett a templomfoglalásban. Később, az Ecône-i papi szemináriumban uralkodó körülmények bírálata kapcsán összeütközésbe került felettesével, Bernard Fellay-vel, ezért kizárták a Testvériségből. 2006. szeptember 8-án Laguérie a Piusz Testvériség néhány szimpatizánsával együtt békét kötött Rómával. Ekkor a Vatikán felhatalmazta az általa alapított *Institut du Bon Pasteur* – mint „az apostoli élet pápai jogú egyházi társasága” státusú intézmény – vezetésére. A társaság rövidesen tradicionalista papi szemináriumot nyitott Franciaországban, majd Chilében is (utóbbit később bezárták), és Rómában is telephelyet létesített.

1988-ban, amikor világossá vált, hogy Lefebvre a püspökszentelésekkel szakadást idézhet elő, egy kisebb Lefebvre-ista csoport Rómában tárgyalásokat kezdeményezett az egység megőrzésének lehetőségeiről. A tárgyaláson a Vatikán részéről Ratzinger bíboros, a Hittani Kongregáció prefektusa, és a Lefebvre-istákkal való kapcsolattartással akkor megbízott *Augustin Mayer* bíboros, a bencés rend korábbi apátprimása vett részt.

A nem szakadár Lefebvre-isták 1988-ban aláírt nyilatkozata az alábbi öt pontot tartalmazta:

- Az aláírók hűségnyilatkozatot tesznek a katolikus egyháznak, a római pápa és a püspöki kollégium mellett.
- Az aláírók elfogadják a II. Vatikáni Zsinat *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciójának a Tanítóhivatalról szóló, 25. pontját.
- Az aláírók vállalják, hogy a tanítás és kommunikáció terén a II. Vatikáni Zsinat valamennyi pontja, illetve valamennyi, általuk a hagyománnyal nehezen összeegyeztethetőnek tartott későbbi reform tekintetében is vita nélkül a Szentszék véleményéhez tartják magukat.
- Az aláírók elismerik a VI. Pál illetve a II. János Pál pápa által közzétett *editio typica* szerint végzett – megfelelő szándékú – szentmise- és szentségi liturgiák (azaz a liturgiareform szerint megszövegezett szentmise- és szentségi liturgiák) érvényességét.
- Az aláírók ígéretet tesznek az egyházi fegyelem és törvények, különösen az 1983. évi Egyházi Törvénykönyvben foglaltak betartására, ami azonban nem csorbíthatja a Testvériség partikuláris törvényei által alkotott fegyelmét.

A fenti nyilatkozat alapján Róma engedélyezte a wigratzbadi (Allgäu) Péter Testvériség mint a pápai jogú társaság, valamint a hozzá tartozó papi szeminárium létrehozását. A szemináriumot Ratzinger bíboros személyesen is felkereste. A német püspökkari

konferenciát viszont nem informálták az előzetes hűségnyilatkozatról, ezért az – *Johannes von Dyba* fuldai érsekkel együtt – egyhangúlag megtagadta a Wigratzbadban képzett papok egyházmegyei átvételét. Bár a Péter Testvériség történeti ismertetőjében idézi az *Ecclesia Dei* kezdetű motu proprio megfelelő passzusait, és hitet tesz a II. Vatikáni Zsinat abban körvonalazott hagyományértelmezése mellett, a közösség „az apostoli élet pápai jogú egyházi társasága”-ként való, 1988. július 18-i elvi, illetve 1988. október 18-i tényleges megalapítása önmagában még nem feltételezi a II. Vatikáni Zsinat formális elismerését. A fenti alapokon számos hasonló típusú közösség jött létre.

A XVI. Benedek megválasztása utáni fejlemények

A 2005 tavaszán megválasztott pápa és Bernard Fellay között már nyár elején sor került az első eszmecsere. Fellay ekkor nyilván bizonyos feltételekhez kötötte a kiengesztelődést, mivel a Piusz Testvériség egy 2006-os sajtóközleményében így fogalmaz: „Ennek kapcsán a Szent X. Piusz Testvériség ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy a tridentí mise státusát bármely módon korlátozó kommuniós kezdeményezéseket nem áll módjában elfogadni. A kétezer éves hagyománnyal rendelkező misét az egyházban teljes polgárjog illeti meg. A tridentí mise nem lehet kevesek számára fenntartott privilégium: joga az egyetemes egyház valamennyi papját és hívét megilleti. A Szent X. Piusz Testvériség ezért felhívja a papokat és a híveket, hogy csatlakozzanak imaakciójukhoz [...]” (A Testvériség *Közleménye*, 2006. szeptember 8.).

Mint már említettük, a Vatikán ekkor hagyta jóvá a Laguérie által vezetett *Institut du Bon Pasteur* működését. A római alapító okirat nem csak rendkívüli precedensként, hanem *saját rítusként* engedélyezte az új társaság számára a tridentí mise, (papszentelés esetében) a tridentí típusú *Pontificale Romanum*, valamint az 1962-es kiadású breviárium alkalmazását.

Mint a rendfőnök az új pápai jogú társaság bemutatkozása alkalmából elmondotta, az alapító okirat „a tanítás (azaz az egyház – *P. H.*) hitelességének helyreállítása érdekében végzett munkát” jelölte meg a társaság feladataként (*Le Figaro*, 2006. szeptember 12.). Egy másik hivatalos sajtóközleményben (a társaság honlapján) Laguérie hozzátette: A továbbiakban valamennyi alapító tag „ az egyház tévedhetetlen Tanítóhivatala iránti teljes hűséggel” (*Statuts* II, § 2) személyesen is elismeri „a Szentszék hiteles Tanítóhivatalát”. A tagok ezen felül, amennyiben szükséges, „a II. Vatikáni Zsinat komoly és konstruktív bírálatával” kötelesek segíteni a Szentszék a hiteles interpretáció kimunkálásában”.

Mindezeket azért kellett feltétlenül áttekintenünk, hogy helyesen értelmezhesük Fellay püspök levelét, melyben a kiközösítés visszavonását kéri, és amelyet a Püspöki Kongregációnak a kiközösítést feloldó dekrétuma is idéz. Fellay január 24-én levélben ismertette híveivel a Castrillón Hoyos bíborshoz intézett folyamodványa tartalmát. Ebből idézünk: „Ha kell, vérünkkel is leírjuk a Credót, és aláírjuk az antimodernista esküt, valamint IV. Piusz hitvallását. Az I. Vatikáni Zsinattal bezárólag valamennyi zsinatot elfogadjuk, és azokkal teljességgel azonosulunk. A II. Vatikáni Zsinattal kapcsolatban azonban, amely »minden korábbi zsinattól különbözni kívánt« (vö. *XXIII. János* és VI. Pál pápa beszédeit), hangot kell adnunk fenntartásainknak.. E meggyőződésünk jegyében hűek

kívánunk maradni ahhoz az irányvonalhoz, amelyet alapítónk, Marcel Lefebvre érsek jelölt ki a számunkra, akinek mielőbbi rehabilitálásában reménykedünk”. (A rendfőnök levele a Szent X. Piusz Papi Testvéreközösséghez tartozó hívekhez, 2009. január 24.)

IV. Piusz Fellay által is említett hitvallása a Trentói Zsinat tanításának tömör összefoglalása. A dokumentum nyilvánvalóan nem a II. Vatikáni Zsinat ökumenikus szemléletét képviseli. Benne a hitvallónak azt is meg kell erősítenie, hogy „minden az egyház által elítélt, visszautasított és kiközösített és sújtott eretnekséget” maga is elítél, elutasít, és kiközösítéssel sújt.

Amennyiben Fellay levele a fenti egyértelmű kijelentéseket tartalmazza, joggal kérdezhetnénk: vajon a pápa, valamint az ügyel foglalkozó bíborosi testület szemében mindez valóban a bűnbánat és a megtérés jele? Fellay alábbi megnyilvánulása fényében kételyünk tovább súlyosbodik. Fellay a kiközösített Piusz Testvériség *Közleményei* 2009. évfolyama 2. számában következőképp tudósít a kiközösítés visszavonásáról: „Gyermekei, hálatelt szívvel mondunk köszönetet a Szentatyának e tettéért, amely a Szent X. Piusz Papi közösségen túlmutatva, az egész egyházban éreztetni fogja jótékony hatását. Testvériségünk reméli, hogy egyre jelentősebb mértékű segítséget nyújthat a pápa számára az ismeretlen jellegű, a katolikus világot mélyen megrázó, II. János Pál pápa által a „csendes aposztázia” állapotaként diagnosztizált válság orvoslásában. Hálával tartozunk a Szentatyának és mindazoknak, akik e bátor tett végrehajtásában segítettek. Ezen túlmenően boldogok vagyunk, hogy a január 21-én kelt határozat szükségesnek tartja hogy »a még nyitott kérdéseket a Szentszék szervezeteivel folytatott szükséges tárgyalásokban elmélyítsék«. E tárgyalások lehetőséget nyújthatnak a Szent X. Piusz Papi Testvéreközösség számára annak felvázolására, hogy a Testvériség szerint melyek az egyház jelenlegi nehézségeit okozó, igen tanulságos, alapvető tényezők.”

A teológiai alaprobléma

A kiközösítés visszavonására kizárólag akkor kerülhet sor, ha a kérvényező valódi bűnbánatot tanúsít. Fellay levelében az antimodernista eskü és IV. Piusz hitvallásának aláírására vonatkozó mondattal („akár vérünkkel is...”) valójában Lefebvre álláspontja mellett tör lándzsát. A mondat jelentése bizonyosan mindenki – a pápa és az illetékes bíborosok – számára világos volt. Az 1970 óta húzódó tárgyalások kezdettől fogva mindig néhány ismerős kérdés körül forogtak. Fellay idézett, a kiközösítés visszavonása előtti és utáni, azonos tónusú kijelentései arról tanúskodnak, hogy esetében semmiféle változás nem történt. Az *Institut du Bon Pasteur* társaság intézményeinek pápai approbációja valójában a Piusz Testvériség feloldozásának előjátéka volt.

A kiközösítés visszavonása ily módon *hivatali tévedés* volt, a Piusz Testvériség vezető püspökeit ugyanis a kánonjogi feltételek teljesülése nélkül helyezte vissza az egyház közösségébe. (A kommunióval értelemszerűen a szkizmat is el kívánta törölni.) A dokumentum az érintetteknek az egyházban betöltött státuszát nem határozta meg. (Püspöki hivataluk gyakorlása alóli felfüggesztésük továbbra is érvényben maradt.)

E súlyos hivatali tévedés felmentést ad a II. Vatikáni Zsinat vívmányainak maradéktalan elfogadása alól. Fellay petíciójában egyértelműen kinyilvánította, hogy a II. Vatikáni Zsinat néhány fontos tanítását nem hajlandó elismerni.

E súlyos hivatali tévedés egyben hit- és erkölcsellenes, noha Péter utódainak az egyetemes egyházban éppen a hit és erkölcs (*fides et mores*) védelme az egyik legfontosabb feladata.

Kérdés, vajon a pápa felmentést adhat-e egy érvényes zsinat állásfoglalásainak elfogadása alól. Vajon feljogosíthat-e bárkit is egy zsinat lényeges téziseinek figyelmen kívül hagyására? Határozott *nemmel* kell válaszolnunk. Az érvényes és elfogadott zsinatok határozatai a pápára és a bíborosokra nézve éppúgy kötelező érvényűek, mint a hívekre.

A hit és az egyház értelmezésének lényeges téziseiről van szó

Lefebvre érsek és Fellay püspök nem a zsinat valamely külsődleges elemét, nem valamely zsinati szöveg lényegtelen részletét hagyta figyelmen kívül, hanem a hit és egyház értelmezésének a zsinat által kötelező érvénnyel lefektetett, fontos téziseivel szegült szembe. A Piusz Testvériség hivatalos honlapjain jelenleg is olvasható állásfoglalás szerint a vallásszabadság és a II. Vatikáni Zsinat néhány további tézise ellentmond a IX. Piusz által kiadott *Syllabus* paragrafusainak. Az ökumenikus dekrétumról ugyanígy vélekednek: „A protestánsok és az egyéb nem-katolikusok hitetlenek.” (A Piusz Testvériség honlapja, idézi: *The Tablet*, 2009. január 31.) Mindez egyértelműen jelzi a kiközösítés feloldását kérő Fellay-levélben szereplő, az antimodernista esküvel és a tridenti hitvallással kapcsolatos állásfoglalás valódi jelentőségét.

A II. Vatikáni Zsinat kijelentései állást foglalnak az isteni kinyilatkoztatás különböző történeti korszakokban és különböző formákban való megnyilvánulásairól, a Szentírásról és annak értelmezéséről, valamint Isten népe és az ökumené lényegének, illetve a más vallásokhoz és a mai társadalomhoz való viszonyunknak az egyház misztériumából adódó szemléletéről is. A Zsinat állásfoglalásai azonban nem dogmák formájában kerültek megfogalmazásra. (A fenti, rendkívül bonyolult kérdésköröket véleményem szerint egyébként nem is lehet tíz-tizenöt, anatómával fenyegető kánon keretein belül összefoglalni.) Mégis *lényegi*, a modern történeti kor egyháza számára megkerülhetetlen állásfoglalásokról van szó. E lényeges meghatározások részletes – az ellenvéleményeket és nehézségeket is számításba vevő – kifejtésre kerültek.

Valamennyi a Szentlélek segítségül hívásán, a Szentírás szavain, az eucharisztian, az imádságon és az egyházatyák véleményén alapuló konszenzus jegyében fogant. Az egyház, hite szerint, évszázadok óta e konszenzusban hallhatja meg Isten Szentlelkének hangját. A konszenzus feladása esetén az egyház elfordul a Szentléleknek a közösségekhez intézett szavaitól. Az állásfoglalások fontossága akkor tűnik ki legközvetlenebbül, ha azokat megpróbálják kiiktatni az egyház életéből. Vajon egy pápa felmenthet-e egy eretnokség miatt kiközösített az exkommunikáció visszavonása feltételének tekintett lényegi teológiai tényállások elfogadása alól? Nem.

A probléma az erkölcsöt (*mores*) érintő aspektusa igen szoros kapcsolatban áll a hitet (*fides*) érintő fenti aspektusokkal. Nyilván nem véletlen, hogy a négy érintett püspök egyike évek óta közismerten megrögzött antiszemita és holokauszt-tagadó. A zsidó nép megsemmisítésére irányuló, rendkívüli horderejű büntett tagadása, kisebbitése, vagy az azzal való rokonszenvezés köztörvényes bűncselekménynek minősül [Németországban – Szerk.].

Az ilyen köztörvényes bűnöző csak a bűnbánat és megtérés gyakorlati tettekkel bizonyított, egyértelmű kinyilvánítása esetén élhet a bűnbánat szentségével, ami természetesen a kiközösítés visszavonásának is előfeltétele. Ebben az esetben a szóbeli megbánás nem elégséges. A vatikáni bíboros államtitkár 2009. február 4-én felszólította ugyan *Richard Williamson* püspököt, hogy a kiközösítés feloldása érdekében sürgősen vonja vissza kijelentéseit, ez a bűnbánati rendet nyilvánosan semmibe vevő felszólítás azonban már-már bohózati jelleget öltött.

A kiközösítés visszavonása kapcsán a hivatlat gyakorló pápa végeredményben súlyosan vétett a hit és az erkölcs (*fides et mores*) ellen. Véleményem szerint a szóban forgó döntés az *Egyházi Törvénykönyv* 126. kánonja alapján eleve semmisnek tekintendő: „A tudatlanság és a tévedés [...] érvényteleníti a jogcselekményt, ha annak lényegére vagy elengedhetetlen feltételére vonatkozik.”.

Az *Osservatore Romano* 2009. január 26–27-ei, a pápát ért méltatlan támadásokat sérelmező vezércikke, mely szerint a pápa döntését „az egyház a Zsinat által óhajtott új stílusa, azaz az ítélkezés helyett az irgalmasság orvossága” inspirálta, az adott helyzetben meglehetősen naivitásról tesz tanúbizonyságot. Valószínűleg maga a pápa sem mérte fel legutóbbi döntésében kicsúcsosodó, többéves tevékenysége súlyát, amikor az általános audiencián (*Osservatore Romano*, 2009. január 29.) csupán arról beszélt, hogy tetteit az irgalmasság vezérelte, és ismételten nyomatékosan elítélte a soát. *Williamson* püspök esetében ugyancsak nem elégedhetünk meg regensburgi kijelentéseinek visszavonásával.

A II. Vatikáni Zsinat hermeneutikája

A jelenlegi válság fő oka nem a hanyag adminisztrációban, nem valamelyik érintett idősebb bíboros vészes túlterheltségében, nem a hiányos kommunikációban vagy a magányos döntésekre hajlamos egyházfő karakterében keresendő. A felsorolt körülmények szintén sajnálatosak, hiszen nagy horderejű, súlyos következményekkel járó határozatokról van szó, a probléma magja azonban nem ezekben, még csak nem is *Williamson* püspök kártékony és visszataszító antiszemita nézeteiben rejlik. A probléma magja elsősorban teológiai természetű, és ekkleziológiai-kánonjogi, ekkleziológiai-teológiai és ekkleziológiai-morálteológiai szempontból vizsgálható.

A pápa hivatali működése miatt a hívőknek a Péter szolgálatába – mint a hit és erkölcs védelmébe – vetett hite mélyen megrendült. Döntése következtében az egyházat az a veszély fenyegeti, hogy a jövőben magán az intézményen belül olyan papokat és püspököket képezhetnek, akik nem tesznek hitet a katolikus hit és erkölcs mellett.

A pápa nem engedheti, hogy egy szakadár, eretnek csoporttal való tárgyalások befolyásolják a II. Vatikáni Zsinat hiteles értelmezését, mert az súlyos árnyékot vetne a Hittani Kongregációnak a II. Vatikáni Zsinatot értelmező „autentikus nyilatkozataira”.

A pápa hivatali működésével kapcsolatos tényállás másik aspektusa a következő: XVI. Benedek röviddel hivatalba lépése után, 2005 decemberében, a Római Kúria tagjaihoz intézett karácsonyi beszédében a „folytonosság hermeneutikája” és a „megszakítottság hermeneutikája” kifejezésekben ragadta meg a II. Vatikáni Zsinat értelmezésének problematikáját. A folytonosság hermeneutikájáról szólva hangsúlyozza, hogy Zsinat előtt és után is csupán egyetlen, folytonos, identitását a hitből származtató egyház létezik.

A modern világban végbement változásokkal kapcsolatban, amelyek miatt a hit által vezérelt egyháznak újra kellett gondolnia helyzetét, így vélekedik: „A II. Vatikáni Zsinat a hit és az egyház valamint a modern gondolkodás bizonyos lényeges elemei kapcsolatának új definíciójával felülvizsgált és helyesbített is néhány történelmi döntést, ebben a látszólagos diszkontinuitásban azonban még jobban megőrizte és elmélyítette belső természetét és valódi identitását”. (AAS 98 [2006] 51) Fenti gondolatmenetét a vallásszabadság példáján világítja meg, a korábbi helyzet és a modern kori szituáció összevetésével.

Mindezzel természetesen messzemenően egyetértünk. Az azonban nyugtalanító, hogy a megszakítottság hermeneutikájáról szóló szakaszban a tradicionalistákról egyáltalán nem történik említés, csupán a „progresszistákról”, akik csak a zsinat szellemiségét tartották fontosnak, miközben a szövegek jelentőségét, a kompromisszumos megoldásként átvett túlhaladott formulák miatt, lebecsülték. XVI. Benedek tehát, mint beszédéből kitűnik, elfogadja a zsinatot, eredményeinek veszélyeztetettségét azonban teljesen egyoldalúan látja. Szó sincs tehát arról hogy a pápa elutasítaná a zsinatot vagy értetlenül állna vele szemben, hogy a hitről ne beszélne illetve gondolkodna elég mélyértelműen, vagy ne tenne meg minden tőle telhetőt az evangélium érdekében. Mint a szövegből kiolvasható, XVI. Benedek világosan látja, hogy az egyház a modern világban elfogadottságát tekintve súlyos válságba került, ám az a meggyőződése, hogy az egyház jövője kizárólag a tradicionális körök megnyerésével biztosítható.

Botrányos tévedés

Véleményem szerint – természetesen *salvo meliori iudicio* – botrányos teológiai jellegű hivatali tévedés történt. Mi lehet a megoldás? Ahogyan például a hivatalban levő államelnökök esetében, ebben az esetben sem létezik olyan bíróság amely a pápát, mint hivatalos tisztségviselőt felelősségre vonhatná és elítélhetné. Eretnekség esetén például a bíborosi kollégium feladata lenne, hogy a pápát eltávolítsa székéből, mert az eretnek pápa *ipso facto* elveszíti hivatalát. Ám jelen esetben nem erről van szó.

Az egyház és a pápaság története során számos hivatali tévedés történt. A nyomukban kialakult válság megoldása általában nehéz és hosszadalmas. Ebben az esetben pedig különösen, mivel az 1988 óta zajló folyamatnak egész sor bíboros és püspök is szemlélője sőt részese volt. A jelenlegi helyzet tehát rendkívüli józanságot, alázatot, önzetlenséget és az egyéni ambíciókról való lemondást, azaz az Evangélium szellemében

való cselekvést igényel Isten egész népe, nemcsak a hívők, hanem a pápa, a bíborosok, a püspöki konferenciák résztvevői, a papok, a diakónusok és a lelkipásztorkodásban résztvevő egyéb munkatársak részéről is.

A pápa, a bíborosok és a püspökök csak akkor nyerhetik vissza a nyilvános cselekvés szabadságát, ha a hit és erkölcs ellen vétő hivatali tévedésüket beismerik és helyesbítik.

Az a pápa, aki elfogadja, hogy egy szakadár eretnek csoport feltételeket szabjon neki és munkatársainak – nem szabad.

A fentiek alapján a szemlélőnek könnyen az a benyomása támadhat, hogy, a római eljáróság külső nyomásra cselekedett, és, mint ilyen, a közvélemény és a média foglya. A tradicionalisták részéről már el is hangzott néhány ilyen irányú állásfoglalás.

A döntések semmissége mindenesetre megkérdőjelezhetetlen. E tény különféle formában kommunikálható.

Egyelőre kényszeredett negatív elhatárolódás tapasztalható. Ám még az sem lenne kielégítő, ha csupán a kiközösítést visszavonó dekrétum aláírója, *Giovanni Battista Re* bíboros nyilvánítaná érvénytelennek a dokumentumot, hiszen a pápa nyilvánosan a sajátjának minősítette a döntést.

A válságból vezető kiút keresése során a következő kérdés az okozott károk, az egyház által a világban és az egyházban okozott bizalomvesztés fokozatos orvoslásának a mikéntjét célozza. Hatalmas mennyiségű törmelék vár eltakarításra.

A helyes döntések meghozatalához elmélyült imádság, minden szinten való megtérés, és a Szentléleknek, valamint hét ajándékának a támogatása szükséges. A konkrét lépések végrehajtása, az egyház öntisztulása nem lesz könnyű feladat. (*Mente Éva* fordítása)